

Özetleme Tekniğinin Dil Öğretiminde Kullanımı Üzerine Kapsamlı Bir İnceleme ve PQRST Tekniği

Öğr. Gör. Adem ÖZKAN

PhD Candidate International Burch University

adem.ozkan@stu.ibu.edu.ba, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-0502-3765>

Prof. Dr. Cemal ÖZDEMİR

SDU University- Kazakhstan, Shinawatra University- Thailand,

cemal.ozdemir@sdu.edu.kz Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-1166-3083>

Öz

Bu çalışma, özetleme tekniğinin öğretim önemini ve farklı uygulama stratejilerini incelemektedir. Özetleme, öğrencilerin metinleri anlamalarını ve yazılı anlatım becerilerini geliştirmelerini sağlayan önemli bir yöntemdir. Araştırmada, özetleme stratejilerinin öğrencilere nasıl daha etkili bir şekilde öğretilbileceği ve bu stratejilerin öğretim süreçlerinde nasıl uygulanabileceği üzerinde durulmuştur. Özetleme yaparken genelleme, silme ve yeniden yapılandırma gibi teknikler kullanılarak öğrencilerin metinleri daha kısa, öz ve anlaşılır hale getirmeleri sağlanmaktadır. Ayrıca, özetleme tekniği ile öğrencilerin dil becerilerinin yanı sıra eleştirel düşünme yetilerini de geliştirilebileceği vurgulanmaktadır. PQRST tekniği ise özetleme sürecinin bir ders niteliği taşıyarak yapılmasıdır. Özetleme becerisinin kazandırılmasıyla öğrencilerin konuşma, anlama ve anlatma yetilerinin gelişmesine katkıda olacaktır. Eğitimciler için, özetleme yöntemini sınıf ortamında etkili bir şekilde kullanmanın, öğrencilere hem bireysel hem de grup çalışması şeklinde faydalar sağlayacağı öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özetleme tekniği, PQRST, konuşma, dinleme, yazma.

A Comprehensive Review on the Use of Summarization Technique in Language Teaching and PQRST Technique

Abstract

This study examines the importance of teaching summarization techniques and different application strategies. Summarization is a significant method that enables students to comprehend texts and enhance their written communication skills. The research focuses on how summarization strategies can be effectively taught to students and implemented in instructional processes. Techniques such as generalization, deletion, and restructuring are used to help students make texts shorter, concise, and understandable. Additionally, it emphasizes that summarization techniques can enhance not only students' language skills but also their critical thinking abilities. The PQRST technique involves

making summarization a structured part of the lesson. Developing summarization skills is highlighted to contribute to the improvement of students' speaking, understanding, and storytelling abilities. For educators, effectively using summarization methods in the classroom is highlighted to provide benefits to students both individually and in group work

Key Words: Summarization technique, PQRST, speaking, listening, writing.

1-Giriş

Bireylerde yabancı dil öğreniminin tesirini arttırmak için sınıf içi ve dışı uygulamalar ile öğrendiklerini hayatında kullanarak ve yaşayarak öğrenmesi hedefe koyulmalıdır. “Dil öğretimi, çok farklı yaşlarda olan insanlara hitap eden, plansız, sınıf ortamından başka aile, iş arkadaş, sosyal vb. gibi alanlarda meydana gelen, farklı beceriler kazanmasını sağlayan ve hayat boyu devam eden bir süreçtir” (Maden, 2018, s.45). Yabancı dil öğretiminde sınıf dışı uygulamalar yapılarak öğrendiklerini pekiştirme ortamı oluşması hedef dilin uygulamasını kolaylaştırmaktadır. “Sözlü ve yazılı iletişim ihtiyaçlarının kazandırılmasında deneme imkânı vererek doğal öğrenmeyi oluşturma bağlamında informel ortamlar önem kazanmaktadır” (Yaman, 2023, s.13). Birey yabancı dil öğreniminde öğrendiği, duyduğu ve okuduğu her şeyi başka bir kişiye aktarım yaparken dört temel becerinin tamamında bulunan özetleme tekniğini de farkında olmaksızın kullanmaktadır.

Özetleme bir bakıma bireyin anladığının en saf hali olarak belirtilebilir. Dil öğretiminde dört temel becerinin kesişim noktasında özetleme yer almaktadır. “Özetleme de dört temel dil becerisinin kesişim noktasında yer alır” (Karadağ, 2019, s. 59-90). Bunun sebebi öğrencilerin duyduklarını, dinlediklerini veya konuşulanları özetleme çabası içinde bulunmaktadır. Özetleme yönteminde uzun cümlelerden arındırılan metinler öğrencilerin öğretme stratejilerinde etkili bir faktör olmaktadır. “Özetleme, okuma stratejileri arasında etkili çalışmayı ve anlamayı en çok destekleyenlerden biri olarak karşımıza çıkar” (Cordero-Ponce, 2000, s.345).

Özetleme Türkçe Sözlükte “Bir yazı veya sözü daha öz sözle anlatmak, özünü vermek, kısaltmak, hülasa etmek” (TDK, 1998, s.1746) şeklinde tanımlaması yapılmaktadır. Başka bir ifade ile hedef dildeki yazılı veya sözlü olarak bulunan metinleri anlayıp daha uzun cümlelerden arındırılarak

sözlenmesi veya anlatılmasıdır. Hedef dildeki metnin belirlenerek benzer yapılar verilebilmesidir. “Metni o metnin önermelerine dayanarak birtakım bilişsel işlemler sonucunda daha kısa bir biçime sokma, diğer bir deyişle ondan yeni bir metin oluşturma işlemi olarak ifade etmiştir” (Ülper ve Karagül 2011, s.145).

Özetleme bir metni en kısa ve etkili anlatma biçimidir. Bir bakıma öğrenci özetleme yaparken önemli yerleri genelleme veya silme yaparak anlatmaya çalışmaktadır. Aslında uzun metinde en işe yarar yerin anlatmasıdır. Ayrıntılardan arındırılan metinler daha etkili olmaktadır. “Özet, bir sözün ayrıntısız ve kısaca anlatılan biçimi; en önemli ve en işe yarar parçasıdır” (Karaalioglu, 1978, s.153). Görgen (1999)’e göre özetleme öğrencinin okuduğunu anladığını fark etmesi durumu olarak tanımlar ve ek olarak özetleme yöntemi ile öğrencilerin anlama oranını ve gücünü yükseltmesine de yardımcı olduğunu belirtir. “Tanımında ne anladığını fark etmeleri ve buna ek olarak kendi sözcükleri yardımıyla ne anladığını anlatmasına ifadeleri yer almaktadır ki bunlar anlamlandırma sonrasında uygulanabilecek işlemlerdir” (Cordero-Ponce, 2000, s.98)

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. “Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (Manion, 2007, s.431).

2.2. Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, özetleme tekniği ile ilgili yapılmış çalışmalardan elde edilen kuramsal bilgiler, çeşitli metin türleri ve özetlemeye elverişli içerikler oluşturmaktadır. Evren kapsamında;

eğitim bilimleri, dil eğitimi ve metin işleme alanlarında yayımlanmış kitaplar, makaleler, bildiriler, tezler ve çeşitli kaynaklar yer almaktadır. Araştırmada, özellikle özetleme stratejilerine ilişkin temel kavramlar, uygulama örnekleri ve eğitsel işlevler dikkate alınmıştır. Araştırmanın örneklemini ise, özetleme tekniği ve eğitimde özetleme konularıyla ilişkili olarak çeşitli basılı yayınlardan elde edilen metin örnekleri oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde seçilen örnekler; anlam yoğunluğu, özlü anlatım, bilgiye dayalı içerik barındırma gibi ölçütlere göre belirlenmiştir. Bu sayede, özetleme tekniğinin farklı içerik türlerine nasıl uygulanabileceği incelenmiş ve eğitsel bağlamda kullanılabilirliği değerlendirilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

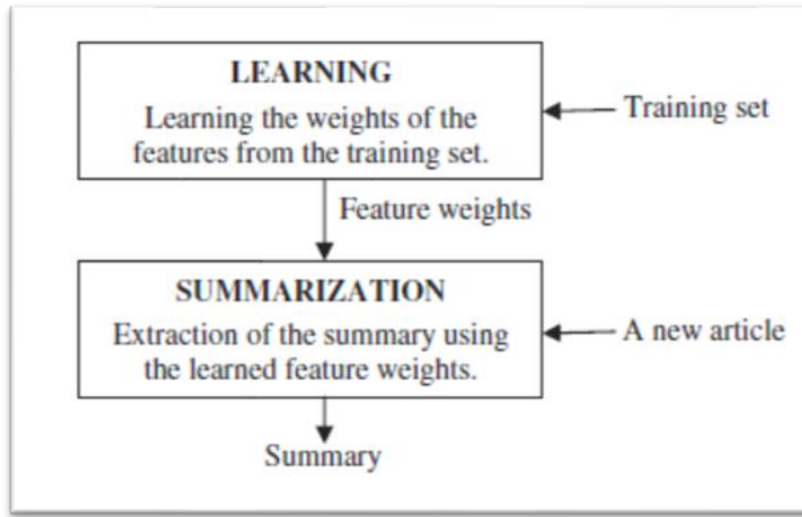
Araştırmanın verilerinin toplanması yazılı kaynaklar, çevrimi dokümanlar, daha önceden yazılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinde dadanılmıştır. Doküman analizi sonucunda elde edilen bilgiler farklı kategorilere ayrılmıştır. İçerik analizine dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışma, üç aşamada tamamlanmıştır: İlk aşamada, özetleme tekniğinin stratejileri, çeşitleri ve metin özetleme süreçlerini kapsamaktadır. İkinci aşamada ise Özetleme tekniği ile PQRST tekniğinin uygulama süreçleri anlatılmıştır. Üçüncü aşamada ise özetleme tekniğinin dört temel beceriyle arasındaki ilişkileri ele alınarak analiz yapılmıştır.

3. Bulgu ve Tartışmalar

3.1. Özetleme Tekniği

İnsan beyni yaratılışı itibariyle elde ettiği bilgileri pek çok işlemde geçirebilmektedir. Düşünme, hissetme, harekete geçme, seçim yapabilme ve bilgileri az ve kısa şekilde anlatabilme sadece bir kaçıdır. Bir insan katılmış olduğu bir konferans veya okumuş olduğu bir metnin tamamını hafızasında tutamaz. Anlatırken veya yazarken bu bilgileri ya kısaltır ya da kendi kelimeleri ile anlatmaktadır.

İnsan özetleme yaparken tüm bilgiyi anlatması mümkün değildir. Beyin özetleme yapılacak olan herhangi bir şeyi gereksiz kelimelerden arındırarak yapmaktadır. Özetleme, bir metnin veya konuşmanın tamamının anlatılması beklenmek yanlıştır. Özetleme ulaşılan bilgilerin kısa ve gerekli olanlarını alır. “Beyin bu zorlukların üstesinden gelmek için özetleme stratejisini kullanır” (Cowan, 2001, s. 21, Miller, 1956).

Şekil 1. Metin özetleme sisteminin yapısı, Kaynak: (Kutlu, 2010)

Kutlu ve Cıgır (2010) özetleme ile ilgili yapmış oldukları çalışmada metin içindeki cümlelerin dağılımı, anahtar kelimelerin belirlenmesi, başlık ve metnin uyumlu olması konusunun önemli olduğunun üzerinde durmaktadırlar. Şekil 1’de görüldüğü üzere özetlemenin olması için öncelikle bir metnin belirlenmesi ve bu metnin öğrenci kriterlerine uygun olarak hazırlanmasıdır. Bu kriterler sayesinde özetlenmesi istenilen metin öğrenciler tarafından sonuca bağlanabilmektedir.

Özetleme yapan bireyler kaynak metin ile ilgili iki aşamayı takip etmeleri gerekmektedir. Metinlerin okunması ve daha sonra konuşması özetlemenin temelini oluşturmaktadır. Özetleme yapılması sırasında bireylerin belli başlı stratejileri kullanması gerekmektedir. Bunlardan birkaçı ise aşağıdaki gibidir:

- Konu hakkında tahminleri not alınmalıdır.
- Konu bütünlüğüne bakılmalıdır.
- Başlık, anahtar kelimeler ve konu arasında bağlantı sağlanmalıdır.
- Önemli yerler not edilmelidir.
- Konu içi bütünlüğü bozan kelimeler silinmelidir.
- Metin okunduktan sonra anlaşılıp anlaşılmadığı kontrol edilmelidir.
- Özetleme yapmadan önce genel bir taslak çıkarılmalıdır.
- Yeniden başlık yazılması ve konu ile bağlantılı olması gerekmektedir.
- Metnin ana düşüncesi ve yan düşüncesi belirlenmelidir.
- Konu ile ilgili düşüncelerini eklemelidir.

Özetleme bir başka açıdan özgün metin oluşturmaktır. Bireylerin kendi cümleleri, kendi fikirleri ve bakış açılarıyla yeniden anlatabilmesidir. “Özgün metin oluşturma sürecinde olduğu gibi özet metin oluşturma sürecinde de nitelikli bir ürün ortaya koymak için gözden geçirme ve düzeltme sürecinin işletilmesi önemlidir” (Çetinkaya 2020, s.586).

Özetleme çok yönlü ve hazırlık gerektiren bir teknik türüdür. Hem öğretmen hem öğrenci bu süreçte uygulaması gereken belli başlı kurallar vardır. Eroğlu (2023) öğretmen ve öğrencilerin uyması gereken kuralları *Şekil 2’de* ve *Şekil 3’te* maddeler halinde sıralanmaktadır.

Öğrenciler
1. Metinleri özet yazma amacına yönelik okumalıdır.
2. Okunan materyaldeki düşünceleri kendi ifadeleriyle yazmalıdır.
3. Metinde anlatılmak istenen ana fikri bulmalıdır.
4. Ayrıntıları sınıflandırmalıdır.
5. Özetlemenin bilgilerin sırlaması değil, materyaldekinin bir minyatürü olduğunu unutmamalıdır.
6. Bilgileri bir bütün olarak bütünleştirerek yazmalıdır.
7. Özeti tekrar okunmalı ve gözden geçirmelidir.

Şekil 2. Özetleme Becerisinde Öğrencinin Uyması Gereken Kurallar, Kaynak: (Eroğlu,2023)

Öğretmenler
1. Öğrencilerin birbirlerinin özetlerini okumalarını sağlamalıdır.
2. Öğrencilerin okudukları materyalleri kendi ifadeleriyle özetlemeleri sağlamalıdır.
3. Bir materyalin özeti okunmadan öğrencinin materyali okuması, özetlemesi ve yazarla karşılaştırmasını sağlamalıdır.
4. Materyalin ana fikrini vurgulamasını, bütün ayrıntıların hatırlanmasına gerek olmadığına anlaşılmasını sağlamalıdır.
5. Öğrencilerin çeşitli özetleri inceleyerek kendi özetlerini gözden geçirmelerine olanak sağlamalıdır.

Şekil 3. Özetleme Becerisinde Öğretmenin Uyması Gereken Kurallar Kaynak: (Eroğlu, 2023)

3.2. Özetleme Yönteminin Stratejileri

Özetleme stratejisi en kısa anlamı ile okutulan veya dinletilen herhangi bir metni kurallarına göre anlatabilmektir. Özetleme yapılırken uyulması gereken kurallar veya izlenmesi gereken yol

anlamına da gelmektedir. Özetleme stratejisi özetlemenin süreçlerini de içine almaktadır. “Özetleme beceri gelişimi sürecinde özet yazarlarının özetleme becerisine ilişkin stratejilerin ayrımında olması ve strateji kullanım sıklıkları oldukça önemlidir. Özet yazarının özetleme yaparken kullandığı tekniklerin bütünü özetleme stratejisi olarak tanımlanır” (Bulut, 2013, s. 26).

Özetleme stratejisi başlığın belirlenmesi, konunun oluşturulması, gerekli ve gereksiz kelimelerin silinmesi, genelleme yapılması, metnin yeniden yapılandırılması, anahtar kelimelerin belirlenmesi gibi uzun bir süreç gerekmektedir. Sonuca yaklaşıldığında ise bireyin kendi düşüncelerini katması, konular arasında bağlantılar kurması ve yeniden oluşturduğu taslağı karşı tarafa ilemesiyle tamamlanmaktadır. Özetleme stratejileri arasında en yaygın ve en çok bilineni van Dijk ve Kintsch (1983) tarafından geliştirilen *Büyük Ölçekli Yapı*’dır. Bu yapı iki temel üzerinde hareket etmektedir. Büyük ölçekli ve küçük ölçekli yapı olarak. Büyük ölçekli yapı genel anlamda özetleme tekniğini üç madde de sıralamaktadır.

- Silme: Özetlenecek olan kaynak metin içerisindeki tüm gereksiz detaylar çıkarılarak kaynak metin ile ilgili olmayan atasözleri, senaryolar, deyimler, örnekler, sözcükler özette yer almamalıdır. Özetlemede bu ve bunun gibi gereksiz bilgiler özetlemeyi yoğunlaştırır ve gereksiz bilgi olmasına neden olmaktadır. Örnek olarak *Gelirken pazardan elma, armut ve kiraz aldık yerine Gelirken meyve aldık* denilmesidir.
- Genelleme: Genellemede bir grup sözcük kullanımı daha genel manalara gelen kelimeler ile yeniden yapılanması durumudur. Özet yapılırken asıl amaç kaynak metni kısaltmaktır. Bundan dolayı özet yapılırken daha kapsayıcı ve genel kelimeler kullanılmalıdır. Örnek olarak *Fabrikalar gaz, kömür ve petrol kullanıyor yerine Fabrikalar fosil yakıt kullanıyor* denilmesidir.

- Yeniden yapılandırma: Kaynak metin içerisinde yer alan kelimelerin bütünleştirilerek yeniden yazılması durumuna denilmektedir. Farklı kelimeler bir bütün olarak ele alınır. Yeniden ifade edilerek ortaya konulmaktadır.

Bu üç madde sıralanırken bazı kaynaklar bu üç maddeye dördüncüsünü eklemektedir. Bu madde *Seçme* olarak literatürde yer almaktadır.

Kural	Açıklama
1. Silme	Özet metinde önemli düşüncelere yer verilmelidir. Kaynak metinde gerekli olmayan ve yinelenen düşünceler özette çıkarılır. <i>Karşılıklı konuşmalar, alıntı ve örnekler özet metinde silinir. Bu önermeleri açıklayan düşünceler içerir.</i>
2. Genelleme	Metinde yer alan kavramlar veya sıralı eylemler genelleyici kavramlarıyla değiştirilir.
3. Seçme	Metnin açıkça belirtilen ana düşüncelerine yer veren her paragraftaki konu tümceleri seçilir ve özet metinde yer alır.
4. Yeniden Oluşturma	Metinden çıkarılan yeni bir anlam ile metnin ana düşüncesibirleştirilir ve yeni bir önerme oluşturulur.

Şekil 4. Büyük Ölçekli Yapının Kuralları, Kaynak (Bahçıvan, 2020)

Abdullah, Baba ve İdris, (2008) özetlemenin yedi strateji ile yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Cümleleri birleştirmesi, silme, konu cümlesini belirleme, söz dizimsel dönüşüm, yorumlayabilme, genelleme yapma, metni yeniden keşfetme olarak sıralamaktadır. Ülper, (2010) ise bunlara ek olarak gereksiz bilgilerin silinmesi maddesi eklemektedir. Akyol, (2010) ise farklı bir bakış açısıyla özetlemeye yaklaşmaktadır. Akyol özetlerin metnin orijinalinden uzaklaşmaması gerektiğini savunmaktadır.

Özetleme yapılırken uygulanan diğer bir strateji ise *Önemli Bilgiyi Seçme Stratejisidir*. Bu stratejide öğrencilerden belirlenen metindeki özetlemeyi önemli bilgileri seçerek ve gereksiz bilgilerden arındırarak özetleme yapılması istenilmektedir. “Özet yazan kişinin, metni

ayrıntılardan sıyrıp özet metinde yalnızca önemli unsurların yer almasını gerekmektedir. Özet metnin gereksiz ayrıntılardan uzak, yalın ve yalnızca gerekli bilgileri içeren unsurlardan oluşması gerekmektedir” (İnce, 2022, s. 24).

Özçakmak (2010) yapmış olduğu araştırmalarda bazı ek özetleme stratejileri uygulanmaktadır. Bunlardan bazıları;

- Metin dışı bilgi vermeme stratejisi,
- Anlatımda tutarlılık stratejisi,
- Metni kısaltma stratejisi,
- Doğrudan alıntı stratejisi olarak belirtilmektedir.

Özetleme yapılırken öğrencinin stratejilerini geliştirmeye yönelik metinler, dinlemeler veya görseller ile desteklenmesi gerekmektedir. Ders kitaplarında özetlemeyi geliştirecek veya destekleyen metinlerin olması çok önemli bir durumdur. “Birçok çalışmada öğrencilerin özetleme stratejilerini geliştirici metinler ile karşılaşmalarının ve özetleme stratejileri kullanımını destekler nitelikte uygulamalara ders kitaplarında yer verilmesi gerektiğinin önemi üzerinde durulur” (Sulak ve Arslan,2017, s.547).

3.3. Metin Özetleme Çeşitleri

Metin özetleme stratejilerin getirmiş olduğu çeşitlilikten dolayı özetleme yapılırken farklı metin özetleme çeşitleri de kullanılmaya başlamıştır. Bunlar özetlenen metnin daha anlaşılır ve kolay yorumlanmasına yardımcı olmaktadır. Uluslararası literatüre de özetlenen metin türleri on iki başlık altında toplanmaktadır. Güngör, Serttaş ve Alwandawyneck (2023) metin özetleme türlerini aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

a) Çıkarıcı Özetleme

- İstatistiksel olarak seçilen en önemli cümlelerin toplanmasıyla oluşur.
- Gereksiz kelimeler ile uğraşmadığı için anlaşılması kolaydır.
- Metin yorumlanması ve ifadesi konusunda öğrenci başarı saptamaktadır.
- Kısa metinlerin özetlenmesinde çok etkilidir.

b) Yorumlayıcı Özetleme

- Metin anlamsal olarak değiştirilmeden yapılan özetleme türüdür.
- Bilgiler sıkıştırılarak aktarılmaktadır. Bundan dolayı kısa olarak özetleme yapılır.
- Uzun zaman almadan yapılmaktadır.
- Haber ve uzun metin özetlemelerinde aktif olarak kullanılır.

c) Belirtici Özetleme

- Metinlerdeki ana fikrin anlaşılmasıyla birlikte yapılan özetleme türüdür.
- Ana fikir anlaşılırsa metin özetleme değer olarak görülmektedir.
- Gerekli olan cümlelerin hızlıca özetlenmesinde oldukça önemlidir.
- Metinden yapılan özetlemeler sınıflandırılır.

ç) Bilgilendirici Özetleme

- Özetlenen metinden ana bilgileri alarak yapılan özetleme türüdür.
- Ana metine bağlı yedek bir metin oluşturularak özetlemeyi yapılmaktadır.
- Önemli görülen cümleler uzun yazılır.
- Önceden belirlenen konulara ek bilgi vermek için kullanılmaktadır.
- Metin hakkında geçen konuların tümüne değinmektedir.
- Önemli bilgiler bazen bir başlık altında cümleler halinde toplanabilmektedir.

d) Tek Belgeli Özetleme

- Özetleme yapılacak metin veya belge tek kağıtta olması gerekmektedir.
- Tek belge ve dokümanla yapılan bir özetleme türüdür.
- Fazla yorucu ve zahmeti olmayan bir özetleme türüdür.
- Kes-yapıştır olarak özetleme yapılmaktadır.

e) Çok Belgeli Özetleme

- Konu yakınlığı olan birden çok metnin özetlenmesine yardımcı olan bir özetleme türüdür.
- Benzer kelime, cümle, fikir alma oranı çok yüksektir.
- Özetlemesi yapılan tüm belgeler birbirine çok benzeyebilir.
- Aynı konulu metinlerin özetleme yapılması tekrar olasılığını arttırmaktadır.

f) Denetimli Özetleme

- Özetlenecek metinlerin belirli bir alana yönelik olmasını gerektiren bir özetleme türüdür.
- En zor uygulanan özetlemedir. Eğitim gerektiren ve belli konu da direk hedefe yazılması gerektiğinden metinlerden oluşmaktadır.
- Özetleme kısa metinler ile olması mümkün değildir. Çok uzun metinlerin özetlenmesinde aktif olarak kullanılmaktadır.

g) Denetimsiz ve Yarı Denetimsiz Özetleme

- Bilgisayar üzerinden yapılan özetleme türüdür.
- Herhangi bir müdahale söz konusu değildir.
- Özetlemeye herhangi bir müdahale yapılmadığından dolayı bilgisayarlar istediği şekilde özetleme yapmaktadır.
- Denetimli özetlemeye göre daha kolaydır.
- Sonuçlara tekrardan bir özetleme yapılmaz.
- Anlaşılması kolay ve her bireye hitap eder.
- Bilimsel bir bilgi içermez.
- Bilgisayar tarafından daha önceki bilgilen toplanarak sunulması mümkündür.

ğ) Alana Yönelik Özetleme

- Konusu sabit ve belirli metinlerde uygulanan özetleme türüdür.
- Ana metinden asla kopamaz ve özel olarak hazırlanır.
- Sınırlı alanında uygulanabilmektedir.
- Kitaplar, romanlar veya özel yazılmış eserlerin özetlemeni bu özetleme türü ile yapılmaktadır.

h) Konuya veya Türe Bağlı Özetleme

- Sadece özel eserlerin özetlendiği isteğe bağlı uygulaması olan özetleme türüdür.
- Biyografi, otobiyografi, öykü masal gibi özel yazılan özetlenmesi için kullanılmaktadır.
- Özetleme yapılacak belgeye sınırlama uygulanmaktadır.
- Yazıların kısa olması en önemli sınırlamasıdır.

ı) Sorgu Tabanlı Özetleme

- Özetlenecek metinlerin içinde sorgu anlamlı cümlelerin bulunması üzerine yapılan bir özetleme türüdür.
- Metin içinde bulunması en kolay özetleme türüdür.
- Uzun metinlerin özetlenmesinde uygulanmaktadır.

i) Genel Özetleme

- Metin içindeki tüm özetlemeler aynı önem düzeyine sahiptir.
- Yazar görüşlerinin önemli olduğu tek özetleme türüdür.
- Özetleyen birey kendi duygu ve düşüncelerini katamaz.
- Resmi belgeler, dilekçeler, kanuna dayalı belgeler bu özetleme türüne girmektedir.

3.4. Metin Özetleme Süreçleri

Metinler herhangi bir dilde var olan düşüncelerin, kelimelerin ve duyguların somutlaştırılarak sembolize edilmiş haline denilmektedir. “Metinlerde bilgiler tesadüfen bulunmaz, bilgilerin belirli bir düzenleniş biçimi vardır” (Güneş, 2016, s.89). Metinler iletişim kurmanın yazısal halidir ve bireylerin bu süreçte kendilerini anlatabilme durumudur. Yabancıların Türkçe öğrenmesi için pek çok metin türü bulunmaktadır. Bu metin türlerinin özetlenmesi ve anlatımı da farklılık gösterebilmektedir. Metin özetlemede her metin aynı şekilde özetleme yapılamamasını nedeni ise metinlerin konularının, yazılış amaçlarının ve hitap ettiği kitlenin farklılık gösterebilmesidir. “Metindeki bilgilerin düzenleniş biçimini bilmesi ve bilinçli olarak izlemesi, metni daha kolay anlamasını ve zihnine yerleştirmesini sağlamaktadır” (Güneş, 2016, s.346).

Gündüz ve Şimşek, (2011)’e göre metin türlerini dört ana başlık altında toplamaktadırlar. Bu alt başlıklar içerikleri ile birlikte şu şekilde sıralanmaktadır:

a) Anlatmaya Bağlı Metinler: Bu metin türlerine içerik itibarıyla bakıldığında zaman masal, efsane, anonim halk hikayeleri, mazmunlar, hikayeler gibi türler girmektedir.

b) Göstermeye Bağlı Metinler: Bu metin türlerine içerikleri itibarıyla tiyatro, sinema, gösteri, orta oyunu gibi sahne oyunları olabilmektedir.

c) *Açıklamaya Bağlı Metinler*: Bu metin türlerine içerik itibarıyla bakıldığında makale, röportaj, dememe, bilimsel yazılar, ansiklopediler, söyleşi, fıkra gibi türler girmektedir.

d) *Sezmeye Bağlı metinler*: Bu metin türlerine şiir ve mensur şiirler girmektedir.

Metin özetleme her metin türü için farklılık göstermenin sebebi ise Gündüz ve Şimşek (2011)'in belirtmiş olduğu metin türlerinin farklılık göstermesi ve aynı şekle sahip olmamasıdır. Kirkland ve Saunders (1991) her metnin özetlenmesinin tek bir formatta olamayacağını savunmaktadır. Her metnin kendi sentezleri, anlatımları, uzunluğu ve türünün farklı olmasından dolayı olduğunu belirtmektedirler. Kirkland, Saunders ve Hidi (1991) ise birlikte yapmış oldukları araştırmada metnin özetlenebilmesi için bazı kurallardan bahsetmektedirler.

1-Yakınlık: Özetlenecek konu ve metin türünün yakın olması gerekmektedir.

2-Zorluk: Her metin türünün kelime yoğunluğuna bağlı olarak zorluk derecesi de farklıdır. Bundan dolayı metin türlerinin analizi de aynı olmamalıdır. Zorluk olmasının bazı sebepleri de *Bilgi Yoğunluğu, Soyutluluk Derecesi ve Açıklık* olarak sıralanabilir.

3-Uzunluk: Metinlerin özetlenmesi ve analiz edilmesi metinlerin uzun kısalığı ile ilgilidir.

Metin özetleme yapılırken pek çok teknik uygulanmaktadır. Güngör, Sertaş ve Alwandawynek (2023) özetleme teknikleri şu şekilde sıralamaktadır:

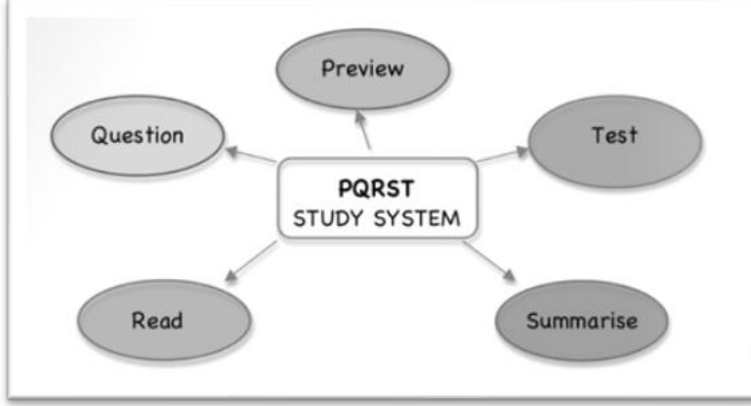
- *Terim frekansı,*
- *Anahtar kelime yöntemi,*
- *Başlık yöntemi,*

- *Konuma göre özetleme* olarak dört başlık altında toplamaktadırlar.

3.5. Metin Özetleme Becerisini Geliştirmesine Yönelik PQRST Tekniği

Özetleme tekniği uygulanırken pek çok geliştirilmiş yöntemden yararlanılmaktadır. Özetleme tekniklerinin kullanılması öğrencilerin konuşma becerilerini, okuduğunu anlaması ve edindiği bilgileri tam olarak aktarmasına yardımcı olan bir öğretim yöntemidir. “Öğrencilerin ilerleyen dönemlerde akademik ve sosyal süreçlerinde başvuracakları alan olması sebebiyle özetleme becerisinin kazandırılmasında öğretmenler tarafından çeşitli teknikler kullanılmaktadır” (Rasinski ve Brassell, 2008, s.87) Bunlardan en yaygın ve bilinen teknik ise PQRST tekniğidir. Bu teknik Rick Wormeli tarafından geliştirilmiştir. Okuduğunu anlayıp özetleme yapılmasına ve özetlemenin nasıl yapıldığına bu teknik yardımcı olmaktadır. PQRST açılımı ise **P**review, **Q**uestion, **R**ead, **S**elf-recite and **T**est (PQRST);

- *P: Ana kısımların belirlenmesi için ön izleme, (Önizleme)*
- *Q: Cevapları bulunmak istenen sorular geliştirme, (Soru Sor)*
- *R: Materyali iki kez okuma, (Okuma)*
- *S: Ana düşünceyi ya da temayı belirtme, (Kendi Kendine Anlatma)*
- *T: Soruları cevaplayarak test etme ya da başkasına öğretme (Test Etme)*

Şekil 5. PQRST Tekniği, Kaynak: (National Behaviour Support Service).

Şekil 8'de özetleme süreci ve sonrasında kullanılan özetlemek teknikleri gösterilmektedir. Özetleme tekniklerinin farklı olması bireylerin farklı şekillerde özetleme yapmasından kaynaklanmaktadır. Özetleme teknikleri içerisinde profesyonel olarak nitelendirilen WINDOW ve PQRST özet analiz türleridir.

Sesli düşünme	Grafik Düzenleyiciler	Akrostiş	3-2-1	Bloom Taksonomisi Özet Küpleri
Kısa Notlar	Yapboz	Sessiz Sinema	Önceden Hazırlanmış Düzenleyiciler	Piramit Oluşturma
Özet Çerçeveleri	Sıralama	Test Hazırlama	Çember	WINDOW
Beyin Fırtınası	Gösteri	Analiz Matrisleri	Bir Model İnşa Etme	P-Q-R-S-T

Şekil 6. Özetleme Türleri, Kaynak: (Özgül, 2019:14).

PQRST tekniği Wormeli (2005) tarafından geliştirildiği zaman belirlenen okuma metinleri ile anlamlı okuyabilmeyi hedeflemektedir. “Metin okunmadan önce belirlenen sorulara yönelik cevaplar, zihinsel süreçlerin kontrol edilmesine fırsat vermektedir. Ayrıca her alt bölümde tema ve

ana fikir buldurarak metnin ne kadar anlaşıldığının yansıtılması için yönlendirmektedir” (Özdil ve Duran; 2019, s. 219). PQRST tekniğinde temel olan üç prensip vardır. Ele alınan metin veya özetlenmesi istenilen materyalin barındırması gereken prensiplerse;

- Materyalin düzenlenmesi,
- Özetlenen metnin detaylandırılabilmesi,
- Kaynak metnin ana yapısına bağlı kalarak hatırlama yapabilmesidir.

PQRST tekniğinin prensiplerine Vazquez, Green ve Medina (2006) ek bazı maddeleri ilave etmektedirler.

- Ön bilgi ile eksiklikleri görebilme,
- Özetleme yapan öğrenciler motive edebilme,
- Öğrencilerin sorgulayıcı taraflarını ön plan çıkarabilme,
- Anladıklarını test edebilme olarak bazı maddeleri eklemektedirler.

PQRST tekniğinin asıl amacı özetleme sürecinin bir ders niteliği taşıyarak yapılmasıdır. Özetleme becerisinin kazandırılmasıyla öğrencilerin konuşma, anlama ve anlatma yetilerinin gelişmesine katkıda olacağı Wormeli (2005) tarafından öne sürülmektedir. Bu teknik sekiz aşamadan oluşmaktadır;

a) Özetleme tekniği ile ilgili bilgi verme: Öğretmen tarafından öğrencilere yapılması planlanan çalışma ve uygulama hakkında bilgi verilmektedir.

b) *Ön izleme yaparak metni tanıma:* Öğretmen öğrencilere metni dağıtarak yapılacak olan çalışma öncesi öğrencilerin metni tanımaları sağlanmaktadır. Daha sonra diğer aşamanın hazırlığına başlanmaktadır.

c) *Metin ile ilgili soru hazırlama:* Öğretmen öğrencilerin ilgisini çekecek ve onları okumaya teşvik edecek soruları tahtaya yazar. Metinleri okuma esnasında bu sorulara dikkat etmelerini ister. Soruların cevaplanması için okumanın tamamlanmasına teşvik eder.

ç) *Metni iki defa okuma:* Özetlenmesi istenilen metin öğrenciler tarafından en az iki defa olmak şartı ile okunması sağlanır. Burada önemli olan ise metnin daha sonra öğretmen tarafından sesli bir şekilde okunmasıdır.

d) *Soruların cevaplanması:* Tahtaya yazılan soruların cevaplanması istenir. Bilinmeyen sorular boş bırakılması gerekmektedir.

e) *Ana fikir belirleme:* Bu teknikte her paragrafa ana fikir belirlemek gerekmektedir. Her paragraf için belirlenen tema ve ana fikirler gruplandırılarak not alınmalıdır.

f) *Özet yazma:* Bu aşamaya kadar yapılan tüm uygulamalar zihinsel olarak tamamlandıktan sonra özetlemeye başlanır. Dikkat edilmesi gereken öğrencilerin özetleme kurallarına önem göstermesidir.

g) *Değerlendirme:* Özetleme öğretmen tarafından kontrol edilir. Yanlış veya eksik olan yerler öğrenciye gösterilir.

3.6. Özetleme Tekniğinin Öğretimi

Özetleme tekniğini her eğitimci kendi uygulamış olduğu belirli kalıplar içerisinde öğrencilere uygulamaktadır. Öğrenciler hazır olarak sunulan materyalleri sınıf ortamında özetleyerek değerlendirilme süreci başlamaktadır. Özetleme süreç itibariyle kolay gibi görülse de aslında metinlerin anlaşılması ve hatırlanmasına yardımcı olmaktadır. “Türkçe derslerinde işlenen metinlerin iyi anlaşılması ve gerektiğinde hatırlamayı kolaylaştırması için özetleme etkinliklerine gereken önem verilmeli ve uygulanmalıdır” (Eroğlu, 2019, s.11).

Özetleme tekniği kullanılmadan önce öğrencilere genel bir bilgi verilerek özetleme stratejileri gösterilmelidir. Yazıcı, (2006) metin özetlenmesinin öğretimini iki başlık altında toplayarak değerlendirmiştir:

1-KDÖS (Kurala Dayalı Özetleme Stratejisi): Öğrenci merkezli bir stratejidir. Öğrenciden her paragrafın ana fikrini ve temasını bularak özetleme yapmasını ister. Öğrenci tüm süreçleri yaparken yapması gereken kurallar öğrenciye daha önceden verilir veya tahtaya yazılır.

2-MŞAİD (Metin-Şema Arasındaki İlişkileri Düzenleme Stratejisi): Bu strateji on beş veya daha az kelimeli metinler üzerinde uygulanmaktadır. Öğrenciler yoğun bir okuma ile metinleri ayrıntılarına inmelidirler. Bu süreç metin tam anlamıyla anlaşılana kadar devam eder. *Şekil 9’da* görüldüğü üzere MŞAİD uygulama şekilleri bulunmaktadır. Bu strateji özetleme sırasında iki bölüme ayrılarak öğrencilerin metin özetlemelerine yardımcı olmaktadır.

Paragraf Versiyonu	Kısa Pasaj Versiyonu
<ul style="list-style-type: none">• Uygun paragrafların seçimi• İlk cümlenin öğrenciler tarafından okunması• Öğrenciler tarafından özetlemenin yapılması• İlk iki cümlenin okunması• Birinci ve ikinci cümleler için bir özet yapılması• Takip eden paragraflar için bu sürecin tekrarlanması• Cümleden cümleye yaklaşımının, bir paragraf yaklaşımı olarak uygulanması	<ul style="list-style-type: none">• Uygun pasajların seçimi• Paragrafın okunması• Öğrenciler tarafından özetlemenin yapılması• En son paragrafın özetinin yapılması ve özetin öğrenciler tarafından okunması• Bütün pasajlar için özetlemenin yapılması

Şekil 7. MŞAİD Uygulama Şekilleri, Kaynak: (Yazıcı, 2006: 61).

Yazıcı (2006) Türkçenin öğrenilmesini kolaylaştırmak için bilgilerin özetleme tekniği kullanılarak öğretim yapılması hususunda bazı stratejiler uygulamaktadır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir;

- Bütün eseri bölmeden özetleme:** Özetleme yapılacak eser ana metne bağlı kalınarak yapılır.
- Konulara bölerek özetleme:** Metni içerdiği konulara göre ele alarak özetleme yapılmaktadır. Öğrencilere paragrafların konuları bularak özetleme becerisini öğrenmesine dayanır.
- Bölgelere göre özetleme:** Giriş, gelişme ve sonuç olarak yapılan özetleme öğretim türüdür. Daha çok uzun eserlerde kullanılmaktadır.
- Paragraflara bölerek özetleme:** Öğrenci birbirleri ile bağıntılı paragrafları birleştirerek özetleme yapmaktadır.

Ülkü (2002) ise özetlemeyi öğrencilere öğretilmesini bir şema ile göstermektedir. Şekil 10'da metnin detaylı olarak anlaşılması gelmektedir. Metnin anlaşılması veya çerçeveleme özetlemenin ilk adımı olarak görülmektedir. Sonrasında gerekli veya gereksiz bilgilerin silinmesi, genelleme yapılması gibi pek çok süreçten geçen özet oluşmaktadır.

Şekil 8. Özetleme Tekniğini Oluşturulması, Kaynak: (Ülkü 2002: 62).

Özetlemenin öğretim süreci ile ilgili diğer bir kaynak ise Basham (1986)'dır. "Basham'ın özetleme sürecine ilişkin ortaya koyduğu model, kaynak metnin yazarı, kaynak metnin okuyucusu ve özetin yazarı, özeti okuyan kitle, kaynak metin ve özet arasındaki ilişkilere dayanır" (Aydın, 2022, s.44). Modelin içerik açıklaması aşağıdaki gibidir:

- Özet yazarı: Metni detaylı okuyup özetlemesini yapan kişidir.
- Asıl yazar: Metni yazan kişidir.
- Hedef okur: Özetlemeyi okunması planlanan kişidir. (Öğretmenler, öğrenciler, araştırmacılar vb.).
- Özet: Kaynak metin baz alınarak yeniden üretilen metin.

çalışmaları yaptırarak öğretimi verimli bir hâle getirebilir. Öğretmenler konuyu öğretmeden önce öğrencilerinden konuyla ilgili bildikleri şeyleri özetlemelerini isteyerek onların düzeylerini belirleyebilir ve özetlerden elde ettikleri verileri öğretim sürecini biçimlendirebilirler” (Wormeli, 2005, s.654).

Özetleme tekniğinin kullanılması bilgilerin daha çok akılda kalıcılığını arttırmaktadır. Konuşulan, yazılan ve okunan bir metin öğrencilerin bilgileri akıllarında tutma olasılığını yükseltmektedir. “Öğretimin sonunda özetleme yaptırmak da öğrencilerin öğrendiklerini bilişsel olarak işlemelerine, anlamlandırmalarına ve uzun süreli bellekte saklamalarına yardımcı olacaktır” (Wormeli, 2005, s.91).

Matsumoto (2009) ve VandenBos (2015) özetlemenin derslerde kullandıkları bir metot ile anlatmaktadırlar. Önce ilk metodunda öğretmen dersin başında anlattığı bilgileri öğrencilerinden farklı kelimeler ile özetlemesinden bahsetmektedir. Bu yöntem ile öğrenci hem dersin tamamını dinleyecek hem de dikkatini derse verebilecektir. Dinleme, anlama ve anlatma beceriler bu metot ile daha etkin hale gelmektedir.

Özkırımlı (2006) yapmış olduğu bir araştırma makalesinde özetleme becerisinin iletişime herhangi bir katkısının olmadığını ama eğitim-öğretimde çok gerekli olduğunun üstünde durmaktadır. Yazılan tüm dokümanlar özetlenerek saklanılabileceğinden bahsetmektedir.

Ülper (2010) ise özetleme becerisini öğrencilerde uygulanabilirliğinin açısından farklı bir bakış açısıyla ele almaktadır. Öğrencilere verilen öykü, kitap veya hikayelerin anlayıp anlamadıkları kontrolü için sözlü özetleme yapılmasından bahsetmektedir. Bu etkinliğin öğrencilerin okuduklarını anlaması ve anlatması adına önemini vurgulamaktadır. Bu araştırmalar doğrultusunda görüldüğü üzere dört temel beceri ile özetleme arasında çok yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Özetleme tekniği dört temel beceride doğrudan veya dolaylı bir şekilde uygulanmaktadır.

a) Özetleme-Okuma İlişkisi

Özetleme becerisi ile okuma arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Kaynak metinlerin okunması ve onların özetlenmesi için pek çok özetleme stratejisinde metnin en az iki defa okunması üzerinde durulmaktadır. Okunan metnin ya yazılı ya da sözlü olarak ifade edilmesi özetlemenin okuma ile arasındaki ilişkinin bir göstergesi durumundadır. “Metni anlamada özetlemenin; yalnızca okuma, tekrar tekrar okuma, metin üzerinde çalışma veya okuma becerisi ile ilgili eğitim almaktan daha etkili olduğunu ifade etmiştir” (Graham ve Hebert, 2010, s.17).

Okuma eylemi ve özetleme becerisi için Marzano (1998) özetleme okumanın anahtarı olduğu ve okunan bilgilerin işlenmesi için özetlemenin gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Özetleyerek okumak bireylerin daha hızlı bilgiye ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Herhangi bir okuma metninin özetlenerek okunması veya öğretmenlerin öğrencilerden özetleme yaparak onları ölçmek istemelerinin olumlu tarafları da bulunmaktadır. Dilidüzgün (2013) ise çalışmalarında okuma-özetleme ilişkisinin olumlu taraflarıyla ilgili;

- Bireylerin anlama becerisine olumlu katkı sağlar.
- Metinlerin önemli yerlerini kısaltarak anlamaya yardımcı olur.
- Yazılı-sözlü becerilerin gelişmesine yardımcı olur.
- Bireylerin kendi düşünceleriyle konuyu yorumlara becerisini geliştirir.
- Konuların akılda kalıcılığını artırır ve belleği geliştirir.
- Özet yazıların okunmasıyla vakit tasarrufu sağlanabilir. Uzun araştırma yazıları veya kalın kitaplar özetleme ile daha sade hale getirilebilir.
- Özetleme ile hazırlanan okuma metinleri daha zevki hale gelebilmektedir. Uzun ve gereksiz tüm bilgilerden temizlenen yazılar öğrenciler tarafından daha keyifli bir şekilde okuyabilirler.

- Kısa ve kesin bilgiye sahip okuma metinlerin oluşmasına imkan sağlamaktadır.
- Okuma metinlerinin özetlenmesi sırasında konuların ana fikirleri açık bir şekilde ifade edilmesine yardımcı olmaktadır.
- Özetlenmiş okumada bireyler metinleri tam olarak anlamaktadır.

b) Özetleme-Konuşma İlişkisi

Konuşma becerisi iletişim kurmanın en başında gelmektedir. Eğitimde ise konuşma becerisi fikirlerini, hayalleri ve düşüncelerini ifade etmesi olarak tanımlanmaktadır. “Eğitim kurumlarındaki konuşma derslerinin genel amacı ise öğrencilere duygu, düşünce, gözlem, hayal ve isteklerini dil kurallarına uygun ve etkili biçimde anlatma becerisi kazandırmaktır” (Özbay, 2005, s.122).

Özetleme tekniği konuşma becerisine iletişim yönüyle değil de daha çok bilgilerin daha hızlı, kısa ve etkin olarak karşı tarafa söylenmesi durumudur. Eğitimde konuşma becerisi bireylerin kendini ifade edebilmesine yardımcı olmaktadır. “Konuşma becerisinin yeterli düzeyde olmasının, öğrencilerin genellikle her derste başarılı olmasıyla ve kişiliğinin gelişimiyle yakın bir ilgisi vardır” (Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 2005, s.59).

Özetleme öğrencilere sunulan materyalleri değerlendirme amacıyla sözlü olarak ifade etmesi yönüyle konuşma becerisine katkıda bulunmaktadır. Kendilerini rahat ifade eden bireyler kaynak metinde özetledikleri ve kendi cümleleri ile anlatım yapmaları konuşma becerisinin geliştiği anlamına gelmektedir. Konuşma becerisi özetleme sırasında diğer tüm becerilerden ayıran en önemli özelliği öğrenciye öz güven vermesi ve bireyin kendi anladıklarını saf bir şekilde ifade edebilmesidir. Konuşma becerisi ile özetleme tekniğinin birlikte kullanımı bireylerdeki olumlu tarafları;

- Öğrencilerde anlama, anlatma ve konuşma becerisini geliştirmektedir.
- Öğrenciler öz güvenli bir şekilde kendini ifade etmesine yardımcı olur.
- Telaffuz yanlışlıkları giderilir.
- Bireylerin heyecan, utanma veya içe kapalı olmasının önüne geçer.
- Sözcüklerin anlamlı ve anlaşılır bir şekilde çıkarılmasını yardımcı olur.
- Duygu, düşünce ve fikirlerini özgür bir şekilde ifade etmesini sağlar.
- Kelime dağarcığının gelişmesine yardımcı olur.
- Özetleme yapılacağından dolayı gereksiz kelimeleri temizleyerek daha kısa ve etkin bir konuşma yapmasına olanak sağlar.

c) Özetleme-Dinleme İlişkisi

Dinleme becerisi dinletilen herhangi bir sesi veya konuşmayı algılayabilmek olarak tanımlanmaktadır. Özetleme tekniği ise dinleme becerisini anlamlandırmayı ve kısa bir şekilde anlatmasıyla ilişkilendirilebilir. Eğitim öğretimde aktif olarak kullanılan dinleme becerisi özellikle ders kitapları sonlarında uygulanmaktadır.

Dinleme becerisi aktif olarak kullanıldığı zaman bireylerde kelimelerin doğru telaffuzu, harflerin çıkışı ve kelime zenginliği gibi pek çok konuda yardım etmektedir. Dinlemek aslında karşı tarafı anlama isteğidir. Karşı tarafı anlayıp iletişime geçebilmektir. “İşitmeyi, anlamayı, anlatılan bilgileri önceki bilgilerle bütünleştirmeyi ve gerekirse cevap vermeyi içeren aktif bir süreçtir” (Wolff, Marsnik, Tacey ve Nichols, 1983, s.123).

Özetleme tekniği dinleme becerisinin kesiştiği nokta ise çevrede oluşan sesleri, birini dinlerken verilen tepki, izlenen veya dinletilen herhangi bir sesi anlamlandırma isteğinin oluşmasıdır.

Yapılan bir telefon konuşması, dinlenen bir konferans veya izlenen bir filmin baştan sona kadar her detayına kadar anlatılması mümkün değildir. Özetleme tüm bu süreçleri kısaltarak öz bilgiye ulaşılması konusunda bireylere yardımcı olmaktadır.

Özetleme tekniğini bireyler dinleme becerisinde farkında olmadan kullanmaktadırlar. “Yaşamın her alanındaki ilişkileri (iş, okul, toplumsal ilişkiler vb.) kuşatan dinleme beceridir” (Sever, 2000, s.21). Her alanda ve farkında olmaksızın insanlar özetleme tekniğini aktif bir şekilde uygulamaktadırlar. Özetleme tekniği ile dinleme becerisinin birlikte kullanımının bireylerdeki olumlu tarafları;

- Özetleme tekniği ile uzun konulu dinleme etkinlikleri kısaltılarak anlatılır.
- Dinletilen materyallerin özetlenmesi sırasında öğrencinin dikkatini toplamasına yardımcı olur.
- Dinleme etkinliklerinde öğrencinin gerekli kelimeleri alıp gereksiz tüm kelimeleri çıkartmasına bu yönüyle yeni kelime öğrenmesine yardımcı olur.
- Yazılı bir materyal olmadığı için öğrenci dinleme etkinliklerinde özet yapacağı zaman hafızasında tutması gereken yerleri öğrenmesi gerekmektedir. Bu yönüyle belle gücünü arttırmada özetleme tekniği yardımcı olur.

d) Özetleme-Yazma İlişkisi

Yazma becerisi tüm becerilerin temelini oluşturmaktadır. Okuma etkinliğinde önemli olan yerler yazılabilir, dinletilen herhangi bir ses yazılabilir veya konuşma esnasında yazma eylemi gerçekleştirilebilir. “Yazılı anlatım becerisi iletişim araçlarının en etkili olanıdır. Yazı insanlığın belleğidir, yazının düşünceyi bulup saptamada, zenginleştirip boyutlandırmada büyük payı vardır” (Özdemir, 1999, s.68).

Yazma becerisi ile özetleme tekniği de ayrılmaz bir bütün olarak öğrenciler tarafından kullanılmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerine vermiş olduğu bir kitabı yazarak özetleme yapmasını, dinlettiği bir sesi yazarak özetleme yapmasını veya konuşmalarındaki en önemli yerleri not olarak özetleme yapmalarını isteyebilir. Bu çok doğal bir durumdur. Özetleme tekniği ile yazma becerisinin kesiştiği nokta bireylerin uzun olan tüm materyalleri yazma becerisi ile kısaltmalarınıdır.

“Yazma, bireylerin bilgilerini, temel becerilerini, çok yönlü sistemleri koordine etme kabiliyetlerini içeren biliş üstü karmaşık bir etkinliktir” (Warker, 2005, s.543). Dört temel becerilerin tamamı doğrudan veya dolaylı bir şekilde yazma etkinliği ile birlikte hareket etmektedir. Yazma becerisi ile özetleme tekniğinin birlikte kullanımının bireylerde oluşturduğu olumlu tarafı;

- Özetleyerek yazma öğrencilerde yeni ve kreatif düşüncüyü geliştirir.
- Tüm beceriler özetleme yapılırken yazılması gerektiğinden öğrenci yeni kelimeler ile tekrardan kurtulur.
- Özetleyerek yazma sırasında öğrenci kendi yanlışlarını görebilir.
- Materyalleri özetleme yaparak yazan öğrencilerin hayal dünyaları gelişmektedir. Öğrenci kendi iç dünyasını en saf ve güzel kelimelerini yazma ile aktarabilmektedir.
- Yazılarak yapılan özetlemelerde değerlendirme daha kolay olmaktadır.
- Kısa vakte özetleme tekniği ile yazılan yazılar aracılığıyla çok bilgi edinilebilir.
- Öğrenciler var olan uzun cümleleri tekrardan yazarak yeni cümleler oluşturması bireylerin zihinsel olarak gelişim göstermesine yardımcı olmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, eğitimde özetleme tekniğinin önemini, işlevlerini ve uygulanabilirliğini çok yönlü bir şekilde incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın temel hareket noktası, özetlemenin yalnızca metinleri kısaltma aracı değil; aynı zamanda bir anlama, düşünme ve ifade biçimi olduğu anlayışıdır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular, özetleme tekniğinin özellikle öğrencilerin anlama, analiz etme, yorumlama ve yeniden yapılandırma becerileri üzerinde olumlu etkiler olduğunu göstermektedir.

Eğitim süreçlerinde kullanılan özetleme teknikleri, bireyin bilgiyi sadeleştirme, ana fikri ayırt etme, önemli detayları seçme ve yapısal bütünlük içinde sunma yetilerini geliştirir. Bu yetiler, sadece akademik başarı açısından değil; yaşam boyu öğrenme, okuryazarlık ve bilişsel esneklik açısından da kritik öneme sahiptir. Özellikle bilgiye erişimin oldukça kolaylaştığı dijital çağda, bireylerin bilgiyi analiz etme ve anlamlandırma becerileri çok daha fazla önem kazanmıştır. Bu bağlamda özetleme, bireyin bilgiyle olan ilişkisini dönüştüren bir zihinsel etkinliktir.

Veri araştırmaları sonucunda öğrenciler özetleme sürecinde sadece okudukları metnin içeriğini anlamakla kalmamakta; aynı zamanda kendi dilsel yapılarını oluşturarak metni yeniden kurgulamakta ve ifade etmektedirler. Bu durum, özetlemenin hem alıcı (okuma, anlama) hem de ifade edici (yazma, anlatma) dil becerilerini geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla özetleme, bireyin dilsel farkındalığını artıran ve sözcük dağarcığını zenginleştiren bir öğrenme aracıdır.

Özetleme yalnızca bireysel bir etkinlik değildir. Grup çalışmaları içerisinde gerçekleştirilen özetleme faaliyetleri, öğrencilerin iş birliği, fikir alışverişi ve çoklu bakış açısı geliştirme becerilerini desteklemektedir. Bu tür çalışmalar, aynı zamanda öğrencilerin eleştirel düşünme süreçlerini de tetiklemekte ve onların metne dair çeşitli sorular üretmelerine olanak tanımaktadır.

Özellikle üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesinde özetlemenin etkili bir araç olarak kullanılması, çağdaş eğitim anlayışının temel ilkeleriyle örtüşmektedir.

Verilerin toplanmasında kullanılan yöntemler doğrultusunda elde edilen veriler, özetlemenin öğretim sürecine daha sistemli ve yapılandırılmış biçimde entegre edilmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle öğretmenlerin bu konuda donanımlı olması, özetleme tekniklerini sınıf içinde etkin bir şekilde uygulayabilmeleri açısından önem arz etmektedir. Bunun yanında, öğretim programlarında özetleme stratejilerine dair özel kazanımların yer alması, öğrencilerin bu beceriyi daha erken yaşlardan itibaren kazanmalarını sağlayacaktır.

Araştırmanın dikkat çeken bir diğer bulgusu da özetlemenin öğrencilerin metinle kurdukları ilişkiyi derinleştirmesidir. Öğrenciler, metni sadece okuyup anlamakla yetinmeyip, onun yapısal bütünlüğünü çözümlenmekte ve yeniden üretmektedir. Bu üretim süreci, öğrencilerin soyutlama ve kavramsallaştırma yeteneklerinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Böylece öğrenciler, bilgiyi ezberlemeye dayalı bir biçimde değil; anlamlandırarak ve dönüştürerek öğrenmektedir.

Sonuç olarak, özetleme tekniği hem öğretmen hem de öğrenci açısından önemli kazanımlar sunan, etkili bir öğrenme-öğretme aracıdır. Bu teknik sayesinde öğrenciler; bilgiyi yapılandırma, ifade etme, eleştirel olarak değerlendirme ve yaratıcı biçimlerde sunma becerilerini kazanabilirler. Aynı zamanda öğretmenler, bu tekniği bir değerlendirme aracı olarak da kullanarak öğrencilerin metinlerle ne ölçüde etkileşim kurduklarını gözlemleyebilirler. Eğitim sisteminde bu tür beceri temelli yöntemlere daha fazla yer verilmesi, bireylerin 21. yüzyıl becerilerini geliştirmeleri açısından oldukça önemlidir.

Öneriler

- Öğretmenler, öğrencilerine özetleme yapmayı öğretirken farklı stratejiler kullanmalı, öğrencilerin farklı öğrenme stillerine hitap etmelidir.
- Özetleme tekniği, özellikle karmaşık metinlerin öğretiminde etkin bir şekilde kullanılmalıdır.

- Öğrencilerin yazılı anlatım becerilerini geliştirmek amacıyla özetleme dersleri sıklaştırılmalıdır.
- Okuma ve yazma becerilerinin entegre bir şekilde öğretildiği eğitim programları oluşturulmalıdır.
- Öğrencilere, metin üzerinde genelleme ve silme stratejileri gibi temel özetleme tekniklerini öğretmek önemlidir.
- Özetleme, öğrencilerin bilgiye dair kendi anlayışlarını test etmeleri için bir araç olarak kullanılmalıdır.
- Öğretmenler, öğrencilere özetleme yaparken kendi kelimelerini kullanma fırsatı tanımalıdır.
- Özetleme becerisinin değerlendirilmesinde, öğrencilerin orijinal metne sadık kalmaları sağlanmalıdır.
- Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için özetleme sırasında analiz yapmaları teşvik edilmelidir.
- Teknolojinin kullanımı, özellikle dijital araçlarla yapılan özetleme çalışmaları, öğrencilerin özetleme becerilerini geliştirmek için etkin bir yol olabilir.

KAYNAKÇA

Akyol, H. (2010). *Yeni programa uygun Türkçe öğretim yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Aydın, Y. (2022). *Özetleme stratejileri eğitiminin 7. sınıf öğrencilerinin özetleme başarısına etkisi*. (Doktora Tezi) Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Bahçıvan, H.K. (2020). *Ortaokul öğrencilerinin özetleme başarıları ile özetlemeye yönelik tutumları ve öz yeterlik alguları arasındaki ilişkinin incelenmesi*, (Yüksek Lisan tezi), Ömer

Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Niğde.

Basham, C. S. (1986). *Summary writing: a study in textual and contextual constraints*.

Doctoral Thesis, The University of Michigan.

Bulut, P. (2013). *İlköğretim 5. sınıf öğrencileri ve öğretmenlerinin özetleme stratejilerinin değerlendirilmesi: Türkçe dersi örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Brassell, D. & Rasinski, T. V. (2008). *Comprehension That Works: Taking Students Beyond Ordinary Understanding to Deep Comprehension Grades K-6*. Huntington Beach, CA: Shell Educational Publishing.

Cowan, N. (2001). The magical number 4 in short-term memory: a reconsideration of mental storage capacity. *Behavioral and Brain Sciences*, 24(1), 87–114.

Cordero-Ponce, W. L. (2000). Summarization instruction: Effects on foreign language comprehension and summarization of expository texts. *Literacy Research and Instruction*, 9(4), 329-350

Çetinkaya, G., Şentürk, R., Dikici, A. (2020). Özetleme stratejilerinin kullanımı ile özetleme başarımları arasındaki ilişki. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1-17.

Dilidüzgün, Ş. (2013). Ortaokul Türkçe derslerinde okumadan özet yazmaya. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), 47–68.

Eroğlu, E. (2023). özetleme stratejileri öğretiminin ortaokul öğrencilerinin öyküleyici metinleri özetleme becerilerini geliştirmeye ve özetleme stratejilerini kullanmalarına etkisi, (Yüksek Lisan Tezi). Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Bartın.

Görgen, İ. (1999). *Özetleme ve bilgi haritası oluşturma yönteminin bilgilendirici bir metin öğrenme ve hatırlama düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Graham, S., and Hebert, M. (2010). Writing to read: evidence for how writing can improve reading. 01.11.2024 tarihinde https://productioncarnegie.s3.amazonaws.com/filer_public/9d/e2/9de20604-a055-42da-bc00-77da949b29d7/ccny_report_2010_writing.pdf sayfasından erişilmiştir.

Güneş, F. (2016). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Gündüz, O. ve Şimşek, T. (2011). *Uygulamalı Yazma Eğitimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.

İnce, E.N. (2022). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen C1 seviyesi öğrencilerinin dinleme metinlerinde özetleme stratejilerini kullanma becerileri*. Yüksek Lisans Tezi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Uşak.

Idris, N., Baba, S., Abdullah, R. (2007). Using heuristic rules from sentence decomposition of experts-summaries to detect students-summarizing strategies. *World*

Academy of Science, Engineering and Technology, International Journal of Computer, Electrical, Automation, Control and Information Engineering, 1(11), 3464–3468.

Karadağ, C. (2019). *Fransızca sözlü dil öğretiminde özgün ders malzemesi olarak sinema* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı, Fransız Dili Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.

Kirkland, M. R ve M.A.D. Saunders, (1991). Maximizing student performance in summary writing: Managing Cognitive Load. *TESOL Quarterly*, 25 (1), 105- 121.

Kintsch, W., Van Dijk, T. A. (1983). Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review*, 85(5), 363-394.

Kutlu M., Çığır C., Çiçekli I. (2010). *Generic Text Summarization for Turkish*, Published by Oxford University Press on behalf of The British Computer Society.

Maden, S. (2018). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde İnfomal Ortamlar*. A. Şahin (Ed.). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi- Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler* (2. Baskı), 391-418, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Özbay, M. (2005). Sesle ilgili kavramlar ve konuşma eğitimi. *Millî Eğitim*, (168), 116-125.

Özçakmak, H. (2010). Türkçe öğretmeni adaylarının dinlediğini özetleme konusunda yaşadıkları sorunlar. *International Journal Of Language Academy*, 2(4), 487- 503.

Özdil, Ş. (2019). *İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin metin özetleme becerilerinin geliştirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi, Uşak.

Özkırımlı, A. (2006). Türk dili dil ve anlatım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Palinscar, A. S., and Brown, A. L. (1984). Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. *Cognition and Instruction*, 1(2), 117–175.

Sever, S. (2000). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Ülper, H. (2010). *Okuma ve anlamlandırma becerilerinin kazandırılması*. Ankara: Nobel.

Ülper, H., Karagül, S. (2011). *Özetleme becerisinin kazandırılmasına yönelik etkinlikler: Ders kitapları temelinde bir araştırma*. V. D. Günay, Ö. Fidan, B. Çetin & F. Yıldız (Ed.), *Türkçe öğretimi üzerine çalışmalar içinde* (s. 145-155). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Ülkü, G. (2002). Is Precise Writing a By-Product. Gazi Üniversitesi, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1/61- 83

TDK (Türk Dil Kurumu) (1998). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (Erişim tarihi: 13.11.2023).

Yaman, Y. (2023). Yabancı Dil Olarak Türkçe Dinleme ve Konuşma Becerilerinin Gelişiminde Filmlerin Kullanımı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(27), 277-292.

Yazıcı, K. (2006). *Sosyal bilgiler derslerinde okuduğunu anlama becerilerinin geliştirilmesinde b-b-ö (bildiklerim-bilmek istediklerim- öğrendiklerim) stratejisinin kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve derse karşı olan tutumlarına etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Wormeli, R. (2005). *Summarization in Any Subject: 50 Techniques To Improve Student Learning*, Alexandria, VA, USA.